

Κοινωνική Πολιτική

Τόμ. 13 (2020)

Καραμεσίνη, Μ. και Συμεωνάκη, Μ. (επιμ.) (2019). Συμφιλίωση εργασίας και οικογένειας στην Ελλάδα. Γένεση, εξέλιξη και αποτίμηση μιας πολιτικής. Αθήνα: Νήσος – Εργαστήριο Σπουδών Φύλου (Πάντειο Πανεπιστήμιο)

Μαρία Στρατηγάκη

doi: [10.12681/sp.29063](https://doi.org/10.12681/sp.29063)

Copyright © 2021, Μαρία Στρατηγάκη

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Στρατηγάκη Μ. (2021). Καραμεσίνη, Μ. και Συμεωνάκη, Μ. (επιμ.) (2019). Συμφιλίωση εργασίας και οικογένειας στην Ελλάδα. Γένεση, εξέλιξη και αποτίμηση μιας πολιτικής. Αθήνα: Νήσος – Εργαστήριο Σπουδών Φύλου (Πάντειο Πανεπιστήμιο). *Κοινωνική Πολιτική*, 13, 129–131. <https://doi.org/10.12681/sp.29063>

Βιβλιοπαρουσίαση

Μαρία Στρατηγάκη

Αναπλ. Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Καραμεσίνη, Μ. και Συμεωνάκη, Μ. (επιμ.) (2019). *Συμφιλίωση εργασίας και οικογένειας στην Ελλάδα. Γένεση, εξέλιξη και αποτίμηση μιας πολιτικής*. Αθήνα: Νήσος – Εργαστήριο Σπουδών Φύλου (Πάντειο Πανεπιστήμιο)

Η πρόσφατη υγειονομική κρίση και ο αναγκαστικός εγκλεισμός που προκάλεσε έφερε στην επιφάνεια ένα φαινόμενο που είχαμε σχεδόν ξεχάσει. Την μεγάλη αλλαγή που έχει γίνει στην οικογένεια από τη δεκαετία του 1990 με την μαζική συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας και την ανάπτυξη των υποδομών και υπηρεσιών φροντίδας παιδιών, ηλικιωμένων και αναπήρων. Οι φεμινιστικές προσεγγίσεις του κράτους πρόνοιας είχαν από καιρό εντοπίσει την σημασία της από-οικογενειοποίησης της φροντίδας όχι μόνον προς όφελος των φρονιζόμενων (κοινωνικοποίηση των παιδιών στους παιδικούς σταθμούς κλπ) αλλά και προς όφελος των γυναικών που μπορούν να εργασθούν με καλύτερους όρους. Όμως, δεν είχαμε συνειδητοποιήσει το μέγεθος αυτών των αλλαγών μέχρι την στιγμή που ο εγκλεισμός αναστάτωσε τις ισορροπίες επιφορτίστας δυσανάλογα τις γυναίκες με την φροντίδα των εξαρτημένων που έπρεπε να «μείνουν σπίτι».

Ο παρών συλλογικός τόμος πρωτοπόρησε (πριν την πανδημία) και στηριζόμενος σε έρευνα πεδίου μας δίνει την ανατομία των πολιτικών συμφιλίωσης εργασίας και οικογένειας από το 1990 μέχρι το 2018 συμπεριλαμβανομένης της πρόσφατης οικονομικής κρίσης. Τα εννέα κεφάλαια του συλλογικού τόμου που επιμελήθηκε η Μαρία Καραμεσίνη και η Μαρία Συμεωνάκη, αναλύουν επιστημονικά την εξέλιξη των βασικότερων πολιτικών συμφιλίωσης (άδειες από την εργασία και υπηρεσίες φροντίδας), και τον ρόλο τους για την ισότητα των φύλων, εντοπίζουν κενά τοποθετώντας την συζήτηση της πολιτικής στο επίπεδο της ΕΕ συνδέοντάς την με την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Απασχόλησης, μήτρα των πολιτικών συμφιλίωσης. Πιο συγκεκριμένα:

Στο εισαγωγικό κεφάλαιο, οι επιμελήτριες του τόμου οριοθετούν το περιεχόμενο της πολιτικής συμφιλίωσης, εντοπίζουν τα συστατικά στοιχεία και τους λόγους ανάπτυξής της και περιγράφουν τον διεπιστημονικό χαρακτήρα της που αγγίζει ένα μεγάλο εύρος επιστημονικών πεδίων, όπως η αγορά εργασίας, η οικογένεια, η δημογραφία, η προσχολική και σχολική εκπαίδευση, το κράτος πρόνοιας, οι σπουδές φύλου, καθώς επίσης και των συναφών δημόσιων πολιτικών.

Στο δεύτερο και πολύ σημαντικό κεφάλαιο οι συγγραφείς (Μ. Καραμεσίνη, Μ. Σκόμπα και Ε. Χατζηβαρνάβα) τοποθετούν την πολιτική συμφιλίωσης εντός της θεωρητικής συζήτησης στο πεδίο της συγκριτικής κοινωνικής πολιτικής και των καθεστώτων ευημερίας. Στη συνέχεια αποτιμούν την κατάσταση στην Ελλάδα με σταθερό γνώμονα, την έμφυλη διάσταση των μέτρων η οποία και

καθορίζει, αφενός τον καταμερισμό της εργασίας φροντίδας ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες και αφετέρου τον βαθμό αυτοτελούς πρόσβασης των γυναικών στα κοινωνικά δικαιώματα.

Η θεωρητική συζήτηση περιλαμβάνει δύο πρόσφατες εξελίξεις των πολιτικών που έχουν στόχο, αφενός την «κοινωνική επένδυση» και αφετέρου την ευελιξία με ασφάλεια (flexicurity). Επισημαίνεται μάλιστα ότι ενώ αυτές οι πολιτικές προωθούν διαφορετικά μοντέλα φροντίδας, ούτε η μία ούτε η άλλη περιλαμβάνει στους στόχους της την αλλαγή του έμφυλου καταμερισμού της φροντίδας. Ιδιαίτερα όσον αφορά στην ελληνική περίπτωση, οι συγγραφείς τεκμηριώνουν τον οικογενειοκεντρικό χαρακτήρα του κράτους πρόνοιας και τις επιπτώσεις της πρόσφατης και παρατεταμένης οικονομικής κρίσης. Η μεγάλη ανεργία κλόνησε την ικανότητα της οικογένειας να προστατεύσει τα μέλη της, ενώ η προτεραιότητα των δημόσιων κοινωνικών δαπανών στράφηκε στην καταπολέμηση της φτώχειας.

Σχετικά με τις πολιτικές της ΕΕ, οι συγγραφείς περιγράφουν κριτικά τις κυριότερες πολιτικές, όπως είναι η άδεια μητρότητας, η άδεια πατρότητας, η γονική άδεια ανατροφής, η άδεια φροντίδας, οι ευέλικτες ρυθμίσεις της εργασίας, οι υπηρεσίες φροντίδας παιδιών. Για τις πολιτικές αυτές η ΕΕ έχει εκδώσει σχετικές κανονιστικές πράξεις και έχει χρηματοδοτήσει την προσπάθεια εφαρμογής τους στην Ελλάδα, στην οποία ο αντίκτυπός τους εξαρτήθηκε άμεσα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας και του ρόλου της οικογένειας. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στις πολιτικές συμφιλίωσης στο επίπεδο των επιχειρήσεων, οι οποίες στην χώρα μας είναι εξαιρετικά περιορισμένες, απευθύνονται σχεδόν αποκλειστικά στις γυναίκες εργαζόμενες και έχουν πληγεί ιδιαίτερα από την οικονομική κρίση.

Στο τρίτο κεφάλαιο η Εύη Χατζηβαρνάβα παραθέτει λεπτομερή και εμπειριστατωμένη ανάλυση της εξέλιξης των γονικών αδειών και των αδειών φροντίδας στην Ελλάδα από τη δεκαετία του 1980 όπου και η χώρα κλήθηκε να εναρμονισθεί με τις σχετικές ευρωπαϊκές οδηγίες. Εντοπίζει την πρόοδο αλλά και την αποσπασματικότητα των ρυθμίσεων, όπως επίσης και τα προβλήματα εφαρμογής τους. Η διάσταση της ισότητας είναι υποτονική και οι άδειες εξακολουθούν να είναι μια «γυναικεία» υπόθεση, είτε γιατί δεν γίνεται πλήρης αξιοποίηση των δικαιωμάτων των ανδρών, είτε γιατί υπάρχουν ακόμα άδειες που δεν απευθύνονται στους πατέρες. Διαφορές στα δικαιώματα παρατηρούνται και ανάμεσα στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα στον οποίον άλλωστε υπάρχει πάντα το ζήτημα του τρόπου χρηματοδότησης του κόστους των αδειών, σε αντίθεση με τον δημόσιο τομέα που αυτό καλύπτεται από τον κρατικό προϋπολογισμό.

Στο τέταρτο και πέμπτο κεφάλαιο η Μαρία Σκόμπα αναλύει την εξέλιξη και παρούσα κατάσταση των υπηρεσιών και δομών φροντίδας παιδιών προσχολικής και σχολικής ηλικίας, αναλύοντας το ιστορικό ανάπτυξης των βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών, όπως επίσης και του ολοήμερου σχολείου. Προσεγγίζει επιστημονικά και αποτιμά διεξοδικά τη συμβολή τους στην ισότητα των φύλων και στην απασχόληση των γυναικών διερευνώντας επίσης τους τρόπους χρηματοδότησης. Με την εκτεταμένη εμπειρική έρευνα που έχει κάνει η ίδια η συγγραφέας αναδεικνύεται η θετική συμβολή του ολοήμερου σχολείου στην απασχόληση των γυναικών, ως βασικού εργαλείου συμφιλίωσης εργασίας και οικογένειας.

Στο έκτο κεφάλαιο η Εύη Χατζηβαρνάβα κάνει μια ιστορική ανασκόπηση της εξέλιξης του τομέα φροντίδας ηλικιωμένων και αναπήρων στην Ελλάδα από τη δεκαετία του 1990 μέχρι σήμερα. Διαπιστώνει την «προσωρινότητα» των υπάρχουσών δομών, αφού οι περισσότερες εξαρτήθηκαν από κοινοτικά κονδύλια για την συμφιλίωση εργασίας και οικογένειας με ημερομηνία λήξης. Οι

δομές αυτές αδυνατούν να καλύψουν τις ανάγκες τις οποίες καλείται να καλύψει ο ιδιωτικός τομέας για όσους διαθέτουν το απαιτούμενο εισόδημα. Το κράτος παραμένει στον ρόλο του ρυθμιστή και όχι του παρόχου φροντίδας με μόνιμο και σταθερό χαρακτήρα. Φαίνεται ότι στην πράξη οι διευθετήσεις εξαρτώνται από τα αποθέματα της απλήρωτης εργασίας των γυναικών της οικογένειας, οι οποίες καλούνται να δώσουν λύση στις αυξημένες ανάγκες φροντίδας ηλικιωμένων και αναπήρων σε βάρος της συμμετοχής τους στο εργατικό δυναμικό.

Στο έβδομο κεφάλαιο η Μαρία Καραμεσίνη διερευνά την επίδραση όλων των πολιτικών συμφιλίωσης στην εξέλιξη της απασχόλησης των γυναικών στην Ελλάδα από τη δεκαετία του 1990 μέχρι σήμερα. Τεκμηριώνει τη θετική συμβολή των πολιτικών αυτών στη οικονομική δραστηριότητα των γυναικών τουλάχιστον μέχρι την κρίση διαπιστώνοντας ότι ενώ οι δομές και υπηρεσίες για την φροντίδα των παιδιών διασώθηκαν κατά την περίοδο της λιτότητας, αντίθετα οι δομές για τους ηλικιωμένους και τους ανάπηρους υποβαθμίσθηκαν δραστικά λόγω των περικοπών του κρατικού προϋπολογισμού.

Στο όγδοο κεφάλαιο οι συγγραφείς (Μαρία Καραμεσίνη, Μαρία Συμεωνάκη) επεξεργάζονται πρωτογενή δεδομένα από την σημαντική, εκτενή και αντιπροσωπευτική Έρευνα Χρήσης Χρόνου στην Ελλάδα της ΕΛΣΤΑΤ με στόχο να διερευνήσουν πώς κατανέμεται η αμειβόμενη και η μη αμειβόμενη εργασία ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες. Βασικά συμπεράσματα αποτελούν οι διαπιστώσεις ότι οι άνδρες δαπανούν 1,83 φορές περισσότερο χρόνο στην αμειβόμενη εργασία, ενώ οι γυναίκες δαπανούν 2,25 περισσότερες φορές στην μη αμειβόμενη εργασία. Ο χρόνος των γυναικών στην μη αμειβόμενη εργασία αυξάνεται με την ύπαρξη ανήλικων παιδιών, ενώ ο συνολικός φόρτος εργασίας είναι μεγαλύτερος για τις γυναίκες σε όλες τις περιπτώσεις ζευγαριών, εκτός μόνον από την περίπτωση που ο άνδρας έχει αμειβόμενη εργασία και η γυναίκα δεν έχει.

Τέλος στο τελευταίο κεφάλαιο, η Μαρία Καραμεσίνη και η Εύη Χατζηβαρνάβα διατυπώνουν με σαφήνεια τις αρχές ενός οικονομικά προσιτού, ενιαίου συστήματος φροντίδας με αλληλοσυμπληρούμενες παροχές, εσωτερική συνοχή και κοινές αρχές. Το σύστημα θα πρέπει να μπορεί να διασφαλίσει, τόσο το δικαίωμα των γυναικών να εργάζονται με αμοιβή, όσο και το δικαίωμα των ανδρών να φροντίζουν τα εξαρτημένα άτομα. Κατά συνέπεια, χρειάζονται πολιτικές που επιτρέπουν, αλλά και προάγουν τη συμμετοχή των ανδρών στις οικογενειακές ευθύνες. Απώτερος στόχος είναι να αλλάξει η κοινωνική αντίληψη ότι οι δύο χώροι, απασχόληση και οικογένεια, βρίσκονται σε σύγκρουση (και πρέπει να συμφιλιωθούν) προς όφελος μιας αντίληψης που προσδίδει κοινωνική αξία και κοινωνική αναγνώριση στην φροντίδα, έτσι ώστε να μπορούν εύκολα να «εναρμονισθούν» οι ατομικές ανάγκες και υποχρεώσεις, τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών.